

Puheenjohtaja
Jarkko Eloranta
SAK

PUHE (muutosvarauksin)

25.8.2020 (julkaisuvapaa klo 9.30)

SAK:n edustajiston järjestäytymiskokous, Kalastajatorppa, Helsinki

Hyvät edustajiston jäsenet, ammattiyhdistystoverit!

Koronapandemia on aiheuttanut ennen näkemättömän nopean ja suuren terveydellisen, taloudellisen ja sosiaalisen kriisin. Lomautettujen ja työttömien määrät kipuivat taivasiin eri puolilla maailmaa, myös Suomessa.

Suomen työmarkkinamalli osoitti monin tavoin toimintakykynsä kriisissä. Lomautusjärjestelmä toimi hyvänä ja koeteltuna pohjana vastata päälle kaatuvaan kriisiin. Lomautusmenettelyjä vielä nopeutettiin. Lomautettujen ja työttömäksi joutuneiden turvaa parannettiin työmarkkinajärjestöjen yhteisellä sopimuksella. Se saatiin aikaan ennätysajassa vain muutama päivä sen jälkeen kun valmiuslaki oli otettu käyttöön.

Toukokuussa työmarkkinajärjestöt vielä täsmensivät ja uudistivat sopimustaan niin, että lomautushelpotukset ja työttömyysturvaparannukset ovat voimassa vuoden loppuun. Historiallisena voi pitää myös sitä, että maaliskuussa sovittiin eläkejärjestelmän käyttämisestä yritysten tukena. Tilapäinen eläkemaksun alennus on voimassa tämän vuoden loppuun. Laina maksetaan, korkojen kera, takaisin vuosina 2022-2025.

Näiden toimenpiteiden taloudellinen arvo työnantajille on lähes kaksi miljardia euroa. Niiden toimeenpano oli nopeaa ja toimien vaikuttavuus merkittävää. Mitä enemmän ja parempaa toimivalta työmarkkinamallilta ja sopimussyhteiskunnalta voi odottaa?

Mutta toimiiko työmarkkinamalli myös tulevaisuudessa? Onko sopimussyhteiskunta voimissaan jatkossakin?

On myönnettävä, että olen huolissani. Arvon myötäpuolemme EK näyttää käyttävän moukaria murjoessaan sopimussyhteiskuntaa säpäleiksi. On vaikea tulkita, onko sopimussyhteiskunnan murentaminen tarkoituksellista, ohjelmallista operointia vai tahatonta, ymmärtämätöntä säntäilyä median ja politiikan pintailmiöiden perässä.

Keskitetyistä sopimuksista luopuminen, keskusjärjestösopimusten irtisanominen, ansiosidonnaisesta työttömyysvakuutusjärjestelmästä luopuminen ovat konkreettisia toimenpiteitä, joilla sopimussyhteiskuntaa jauhetaan tomuksi. Jäljellä on eläkejärjestelmä ja työehtosopimusjärjestelmä.

Kysymys kuuluukin mitä työnantajapalatsissa näistä ajatellaan. Eläkejärjestelmä on pitkän aikavälin ja suurten lukujen järjestelmä, jonka kvartaali on 25 vuotta. Muutokset eivät tapahdu kuukausissa eikä vuosissa, vaan vuosikymmenissä. Muutoksen siemenet kylvetään kuitenkin joskus. Ovatko ne jo kylvetyt? Sitä sietää pohtia.

Hyvät kuulijat!

Työehtosopimusjärjestelmä on sopimisen kivijalkaa. Oireellista oli, että talven vaikean sopimuskierron jälkeen työnantajien edustajilta kuultiin poikkeuksellisen paljon marmatusta huonoista sopimuksista. Se on kummallista, että itse neuvoteltuja ja hyväksytyjä sopimuksia arvostellaan kovasanaisesti. Vai onko kysymys siitä, että sitoutumista sopimiseen ei enää ole.

Viime viikolla EK julkaisi omia tavoitteitaan tulevasta talous- ja työmarkkinapolitiikasta. Merkille pantavaa oli se, että EK liputtaa nyt avoimesti sen puolesta, että jokaisessa yrityksessä on oltava lakiin perustuva paikallinen toisin sopimisen mahdollisuus.

Sopimusjärjestelmä ja järjestäytynyt työelämän kehittäminen ei vaikuta enää olevan EK:lle ja sen jäsenliitoille tärkeä ja arvokas, vaan linjaus on tehty sen puolesta että poliitikot ja lainsäädäntö ovat jatkossa työelämän sääntelyn ytimessä. Sopimusyhteiskunnan alasajoa halutaan tälläkin tavalla kiihdyttää.

On huomattava, että sopimusyhteiskuntaa ei voi panna kaappiin odottamaan sitä hetkeä, kun työnantaja sitä tarvitsee. Sopimusyhteiskuntaa ei voi palkata nollatuntisopimuksella hommiin eikä sitä ei voi kutsua tarvittaessa töihin. Sopimusyhteiskuntaa ei voi sopimuspalveluyrityksestä vuokrata tarvittaessa keikalle.

Sopimusyhteiskunta on toistaiseksi voimassa oleva, kokoaikainen asiointi. Tämä työnantajapamppujen on syytä ymmärtää ja sisäistää. Sopimusyhteiskunta joko on tai sitä ei ole. Välimuotoa ei ole, jos isoja asioita halutaan ratkaista. Ja jos yhteiskuntaa ja työelämää halutaan tasapainoisesti kehittää, eheyttä tavoitella ja vakautta vahvistaa.

Hyvät kuulijat!

Ammattiyhdistysliike on jäsentensä summa. Se on demokraattinen kansalaisjärjestö, jossa valta on jäsenillä. Valta ei ole SAK:n puheenjohtajalla eikä liittopuheenjohtajilla, ei pääluottamusmiehellä eikä ammattiosaston puheenjohtajalla. Valta on valitsijoilla, äänestäjillä, jäsenillä. Tämä tuntuu joskus unohtuvan. Sopimusyhteiskunta vaatii vaalijansa ja tekijänsä myös ay-liikkeen puolella.

Suomalainen ay-liike on ollut luotettava sopija, vastuullinen toimija ja yhteisymmärryksen rakentaja. Mutta se toimintatapa ei ole luonnonlaki. Aikanaan työnantaja näki korkean järjestäytymisasteen ja keskinäisen sopimisen etuna. Nyt vaikuttaa, että se kokee nämä haittana. Ehkä siellä on väärä kuva siitä, mitä tarkoittaa alhainen järjestäytymisaste ja sopimuksettomuus.

Luulisi että maailmaa nähneet ihmiset olisivat törmänneet elämässään työmarkkinamalliin, jossa järjestäytymisaste on matala ja asioita hoidetaan konfliktien kautta. Ja jos eivät ole törmänneet, niin olemme SAK:ssa valmiit tarjoamaan opintomatkan, jossa tähän malliin tutustutaan jalka pandemiatilanne matkustamisen sallii.

Taitaa sopimusyhteiskunnan kanssa olla vähän kuin terveyden kanssa. Sen merkityksen huomaa vasta, kun sen menettää. Me emme ole vielä sitä menettäneet, mutta potilaan

riskipisteet ovat korkealla. Tarvitaan kunnon lääkkeitä, omaa tahtoa ja ehkä vähän ulkopuolista kuntoutustakin, jotta potilas saada vahvistumaan.

Hyvät kuulijat!

Työttömyysturvan tulevaisuus on poliittisen keskustelun keskiössä. Ansiosidonnaista työttömyysturvaa pidetään epäoikeudenmukaisena, koska jokainen palkansaaja maksaa työttömyysvakuutusmaksua, mutta osa jättää syystä tai toisesta liittymättä työttömyyskassaan.

Kassaan kuulumattomien palkansaajien maksamalla työttömyysvakuutusmaksuilla ei kuitenkaan rahoiteta kassaan kuuluvien työttömyysturvaa. Työllisyysrahasto tilittää kassaan kuulumattomien työttömyysvakuutusmaksut edelleen Kelalle, joka huolehtii peruspäivärahan ja työmarkkinatuen maksatuksista.

Yleistä työttömyysturvaa on julkisuudessa perusteltu oikeudenmukaisuudella. Kaikki maksavat, mutta vain osa hyötyy. Se, että joku ei hyödy maksamistaan maksuista ei kuitenkaan ole kiinni siitä, että järjestelmä sulkisi tietyt palkansaajat työttömyyskassojen ulkopuolelle. Kassaan liittyvä tai sen ulkopuolelle jäänyt tekee itse päätöksen liittyä tai olla liittymättä työttömyyskassaan.

Susanna Grimm-Vikman toteaa lisensiaattityössään ”Työttömyyskassaan kuulumattomat – miksi vakuutus ei kelpaa”, että peruspäivärahan saajat ovat usein nuoria ja työmarkkinoihin heikosti kiinnittyneitä palkansaajia tai yrittäjiä. Yleinen työttömyysturva saattaisi laajentaa ansiosidonnaisen työttömyysturvan joukkoa, mutta muutos voisi olla vähäisempi kuin julkisesta keskustelusta voisi päätellä.

Yleinen ansioturva ei siis välttämättä tuottaisi parempaa työttömyysturvaa, ellei nykyisen työttömyysturvan ehtoja muuteta. Ja kaksi ehtoa on silloin ylitse muiden. Työssäoloehto ja korvaustaso. Lyhyellä työuralla ja vähäisillä työtunneilla ei ansiosidonnaiselle päivärahalta pääse. Matalilla ansioilla päivärahan taso jää niin alhaiseksi, ettei sillä ole suurta taloudellista merkitystä, varsinkaan jos huomioidaan muu sosiaaliturva, erityisesti asumistuki.

Hyvät kuulijat!

SAK:n hallitus linjasi elokuun alussa, että kaikki työntekijät on saatava ansiosidonnaisen turvan piiriin. Samalla työssäoloehto on lyhennettävä, alimpien päivärahojen korvaustasoja nostettava ja karensseja kohtuullistettava. Tätä on oikeudenmukaisuus. Tätä on solidaarisuus. Tätä on jokaisesta huolehtiminen.

Tähän mennessä yleisen työttömyysturvan esittäjät ovat olleet ennemminkin kiristämässä työssäoloehto kuin lieventämässä sitä. Näin tehdessään he ovat itse asiassa heikentämässä työttömyysturvaa, sulkemassa nuoria, osa-aika- ja pätkätyöntekijöitä ansiosidonnaisen järjestelmän ulkopuolelle. Oikeudenmukaisuutta ei synny sillä, että

sanoo uudistuksen olevan oikeudenmukainen, jos sisältö kehitty toiseen suuntaan

Hyvät kuulijat!

Yhtenä epäkohtana työttömyysturvajärjestelmässä on pidetty sitä, että palkasaajat ja työnantajat ovat vahvasti vaikuttaneet työttömyysturvan sisältöön ja kehitykseen. Työttömyysturvan historia osoittaa, että siihen on ollut syynsä.

Poliitikot ja puolueet ovat olleet kykenemättömiä löytämään yksimielisyyttä turvan sisällöstä ja kehittämisestä, vaikka ilmiselvää on ollut, että turvaa työttömyyden varalle on tarvittu. Korporaatiot ovat taanneet työttömyysturvan kehittämiseen ja sisältöön jatkuvuutta.

Ay-liike on kyennyt neuvottelu- ja vaikuttamisvoimallaan saamaan aikaan parannuksia työttömyysturvaan, joita poliittiselta puolelta tuskin olisi saatu aikaan. Samoin ay-liike on kyennyt torjumaan ja vaimentamaan hallitusten ajamia heikennyksiä.

Viimeksi näin tapahtui Sipilän hallituskaudella jolloin ay-liike taisteli useaan otteeseen työttömyysturvan heikennyksiä vastaan. Ay-liike vaikuttaa olleen vakaampi ja sitoutuneempi omistaja työttömyysturvajärjestelmälle kuin poliitikot konsanaan – ja tuskin asiatica tulevaisuudessa muuttuu. Palkansaajien näkökulmasta työttömyysturvajärjestelmän kehittämisen pitäminen omissa käsissä on turvallisempi vaihtoehto kuin puhtaasti politiikan suhdanteiden armoilla keikkuva järjestelmä.

Työmarkkinajärjestöjen oikeutus olla mukana järjestelmän kehittämisessä perustuu siihen, että palkansaajilta ja työnantajilta kerätyillä veroluonteisilla maksuilla, ei siis veroilla, kustannetaan vajaa puolet ansiosidonnaisen päivärahan kuluista. Näillä maksuilla on myös vaikutusta työn hintaan ja jos jostain niin työn hinnasta sopiminen on työmarkkinajärjestöjen ominta toiminta-aluetta.

Työttömyysturvan taso vaikuttaa paitsi työn hintaan myös irtisanomissuojan vahvuuteen. Suomessa irtisanominen on helppoa ja halpaa ja sen vastinparina on kohtuullinen työttömyysturva. Tämä malli on yhteisesti työnantajien kanssa rakennettu ja sovittu. Molemmat osapuolet varmasti ymmärtäneet mistä on ollut kysymys. Usein työttömyysturvaa on työmarkkinaneuvottelujen osana kohennettu ja sen vastapainoksi ay-liike on myös ollut valmis tinkimään palkankorotusvaateistaan ja muista työehtoparannuksista.

Jos ja kun tämä loppuu yleisen työttömyysvakuutuksen myötä, paineet kohdistuvat irtisanomissuojan parantamiseen eri tavoin. Parhaiten tässä pärjäävät ne toimialat ja työntekijäryhmät, joiden neuvotteluasema on vahva. Heikoimmalle jäävät heikosti järjestäytyneet alat ja työmarkkina-asemaltaan heiveröiset työntekijät. Eli juuri he, joiden asemaa yleisen työttömyysturvan piti parantaa.

Työttömyysturvan rapautuminen saattaa johtaa siihen, että vahvat ammattialat ja työntekijäryhmät ryhtyvät luomaan erillisiä omia vakuutusjärjestelmiään yleisen turvan päälle. Tällainen kehitys eriarvoistaa palkansaajia ja luo poliitikoille kannusteen edelleen

heikentää yleistä työttömyysturvaa, koska heikommassa työmarkkina-asetuksessa olevat, nuoret ja pätkätyöläiset äänestävät laiskasti.

Heidän intressiensä edistäminen ei näin ollen ole välttämättä poliitikkojen agendan kärjessä. Yksityisessä vakuutusjärjestelmässä kannustinongelmat voivat myös voimistua. Näin toteavat ainakin PT:n tutkijat helmikuuisessa blogissaan yleisestä työttömyysturvasta.

Hyvät kuulijat!

Marinin hallituksen budjettiriihi lähestyy. Puolueet ajavat neuvotteluasemiin ja julkinen keskustelu ottaa kierroksia. Julistetaan, että ilman kovia toimia työllisyys ei nouse, ilman kovia toimia työttömät eivät pääse töihin ja ilman kovia toimia hukka perii Suomen..

Miksi sitten niin sanottujen kovien toimien hyväksyminen on ay-liikkeelle vaikeaa. Koska nämä kovat toimet ovat sosiaaliturvan leikkauksia, työn hinnan alentamista ja työntekijöiden suojan heikentämistä Koska tiedetään, että niiden toteuttaminen kurjistaa monen elämää, heikentää toimeentuloa, suistaa köyhyyteen, sysää osan lopullisesti syrjään yhteiskunnasta. Jos ne pannaan toteen, niin hukka perii palkansaajan.

Sanotaan nyt sitten mekin se. Kovia toimia tarvitaan. Mutta ei sosiaaliturvan leikkaamisessa ja ihmisten elämän edellytysten heikentämisessä, vaan työelämässä. Työelämässä tarvitaan todellinen kovien toimien paketti, jotta ikä tai työkyvyn hiipuminen ei ole työuran loppu. Kovien toimien paketti tarvitaan, jotta työssä pärjää ja työllä pärjää.

Kovien toimien paketti tarvitaan, jotta ay-liike luottamusmiehineen voi tehostaa ja vahvistaa edunvalvontaansa paikallisen sopimisen lisääntyessä.

Kovia toimia tarvitaan työhyvinvoinnin edistämiseksi, työssä jaksamisen parantamisessa, osaamisen kehittämisessä, muutosturvan vahvistamisessa, vaikutusmahdollisuuksissa omaan työhön, nollatuntisopimusten tiukemassa sääntelyssä, työaika-autonomian kehittämisessä, työn jakamisen mallien uudistamisessa ja samapalkkaisuuden ja palkka-avoimuuden edistämiseksi. Tässä olisi pohjaa työelämän koville toimille.

Työelämän kovien toimia pakettia voisi vielä rydyttää tiukentamalla irtisanomissuojaa, nostamalla irtisanomisen kustannuksia siten, että aina kannattaisi vielä kerran miettiä, onko järkevää panna oma, kokenut porukka pihalle ja korvata se halvemmalla

Mahdollisuus oman väen irtisanomiseen ja korvaamiseen saman tien vuokratyövoimalla pitäisi kieltää pikimmiten. "Henkilöstö on yrityksen tärkein voimavara", on juhlapuheiden klassikkoklisee: Olisikohan nyt jo aika päästä kliseistä koviin toimiin – päästä sanoista tekoihin.

Nyt olisi maan hallituksella paikka näyttää. Tätähän on vaadittu. Jos kovia toimia ei kolmikannassa synny, hallituksen pitää toimia. Voisin veikata, että Etelärannan ei käy-liikkeen herrat ja rouvat eivät esittämiämme työelämän kehittämisen kovia toimia hyväksy. Siksi hallituksella on oltava rotia omin toimin ja voimin panna niitä toteen.

Otetaan esimerkiksi samapalkkaisuuden edistäminen. Se on ollut EK:lle kuin tervanjuontia. Ei maistu, ei sitten millään. Hallitusohjelmassa peräänkuulutetaan aiempaa

kunnianhimoisempaa samapalkkaisuusohjelmaa, mutta työnantajan vastustus, hidastelu ja torjunta ovat mielikuvituksellisella tasolla. Näin ollen maan hallituksen pitää toimia, jos kerran työnantajapuoli ei yhteisissä pöydissä ratkaisuihin kykene.

Hyvät kuulijat!

SAK:laiset työalat ovat raskaita niin fyysisesti kuin henkisesti. Koronakriisi paljasti työelämän luokkajaon. Osa voi suojautua taudilta etätöihin, osa ei. SAK:laiset duunarit eivät voi. He laittavat itsensä ja terveytensä likoon koronakriisissä. He laittavat työssään terveytensä, mielensä ja kroppansa likoon.

SAK:laisissa ammateissa selkä särky ja mieli horjuu useammin kuin muualla. SAK:lainen duunari kokee myös työttömyyden useammin ja pidemmin kuin muiden alojen työntekijät. Siksi me emme voi hyväksyä heikennyksiä ihmisten turvaan työuran aikana, emmekä sen loppupuolella. Se on kohtuutonta, se on julmaa, se on arvotonta. Muutosten pitää olla tasapainoisia.

Terveyserot ovat Suomessa jyrkät. Duunarimies myös elää lähes kaksi vuosikymmentä vähemmän kuin akateeminen veljensä. Ja nyt näitä työuransa päässä olevia, itsensä likoon laittaneita työmiehiä ja -naisia halutaan vielä toimeentulon leikkaamisella nöyryyttää. Ei kertakaikkiaan. Näinkö yhteiskunta ja työelämä etulinjan työntekijöitä kohtelee. Kun hätä on suuri ja yhteiskunnan kriittisten toimintojen pitää pyöriä, niin aplodeja satelee. Mutta työuran kääntyessä loppupuolella, heidät ollaan valmiit hylkäämään kuin rikki mennyt rukkanen marraskuun hyhmäiseen kuraan.

Tarvitaan siis duunarin kunnianpalautus. Tarvitaan työelämän kovien toimien toteutus. Tarvitaan työttömyysturvan inhimillistäminen. Tarvitaan tasapainoa työntekijän suojelun ja työnantajan määräysvallan kesken. Tarvitaan sopimista sanelun, pakottamisen ja nöyryyttämisen sijaan. Suomalainen työntekijä on sen ansainnut. Nyt ja aina.